

Gedeelde strafbaarheid: Goed idee of een steek onder water?

Sylvia Sanders & Paul Mutsaers

Messenbezit en steekincidenten onder jongeren: we kijken er niet meer van op. Beleidsmakers, jeugdwerkers, pedagogen en politie breken zich het hoofd over de vraag hoe om te gaan met deze zorgelijke ontwikkeling die onderaan de streep alleen maar verliezers kent. Wie zijn deze jongeren? Wat maakt dat jongeren messen met zich meedragen? Wat is de rol van opvoeders in deze? En: zou gezamenlijke strafbaarheid het verantwoordelijkheidsgevoel van ouders kunnen vergroten?

Drillrap

Er wordt vaak een link gelegd tussen steekincidenten en drillrap: het meest rauwe genre van hip-hop, waarbij jongeren rappen over hun levens vol armoede en ongelijkheid. Met een gebrekkig toekomstperspectief zou de verleiding van de criminaliteit groot zijn. Rivaliserende drillrapgroepen dagen elkaar via social media uit en zoeken onder luid (online) gejuich van hun fanbase de confrontatie op. Scoren door te steken: hoe zwaarder het incident, hoe meer punten je verdient. We kunnen onszelf afvragen in hoeverre de relatie tussen drillrap en steekincidenten terecht is. Is drillrap de veroorzaker van messengeweld? Zorgt drillrap voor opruiing onder kwetsbare jongeren? Of mag drillrap ook gezien worden als een artistieke uiting - een grondrecht - om emotioneel te ontladen van de complexe levens die deze jongeren leiden? Sylvia Sanders stelt deze vragen aan de kaak in haar promotieonderzoek naar de relatie tussen drillrap, identiteitsontwikkeling en veerkracht onder jongeren die in detentie verblijven.

Pedagogische vragen

Hoewel de media vol staan met nieuwsberichten over drillgerelateerde steekincidenten, wordt messengeweld ook steeds vaker níet in verband gebracht met drill: een 17-jarig meisje dat vastzit nadat ze met een bestekmes een 22-jarige man heeft doodgestoken (20 maart 2022), vier mannen die neergestoken worden na een ruzie over een voetbalwedstrijd (20 maart 2022) en een 15-jarige jongen die aan zijn verwondingen overlijdt als gevolg van een steekincident in Middelburg (9 januari 2022). Het lijkt de normaalste zaak van de wereld om een mes op zak te dragen. Je moet jezelf tenslotte wel kunnen verdedigen als 'iedereen' met een mes rondloopt. En ook al laten de cijfers zien dat het aantal misdrijven het afgelopen decennium is afgenomen, de ernst van de delicten neemt toe ([Statline 2022](#)).

De vraag om maatregelen stijgt: burgemeesters willen een landelijk messenverbod waar (gedeeltelijk) gehoor aan wordt gegeven; vanaf de tweede helft van 2023 zal het niet meer mogelijk zijn om als minderjarige een mes te kopen. Terwijl men van alle kanten verkent welke maatregelen en straffen aan jongeren opgelegd moeten worden als het gaat om messenbezit en steekgeweld, blijkt ook de rol van ouders niet langer onaantastbaar.

Antropologische antwoorden

Vanuit de Nederlandse rechtstraditie is het ongebruikelijk om anderen dan de overtreder zelf te bestraffen. Die aarzeling heeft te maken met het individualisme dat heerst in Westerse rechtsculturen ([Rosen 2006](#)), ondanks toenemend verzet daartegen, bijvoorbeeld om erkenning te krijgen voor collectief slachtofferschap ([Mutsaers 2019](#)). Maar als we over de landgrenzen heen kijken, zien we dat het op veel plekken in de wereld anders is geregeld. Rechtsantropologen hebben in de loop der tijd rijke beschrijvingen nagelaten van gemeenschappen waarin heel anders wordt gedacht over zaken als schuld, verantwoordelijkheid, slachtofferschap en strafbaarheid.

Bijvoorbeeld: In de Marrongemeenschappen in Suriname is het idee van collectieve verantwoordelijkheid sterk aanwezig. Bij nazaten van gevluchte slaafgemaakten kan het zo maar zijn dat familieleden van een jongere gestraft worden wanneer deze een strafbaar feit pleegt. De gedachte daarachter: door de directe omgeving als mede-eigenaar aan te wijzen van het probleem gaat er vanzelf een preventieve werking optreden, waardoor strafbare feiten worden voorkomen. Benauwende groepsdruk? Misschien, maar is preventief handelen dat niet altijd in een bepaald opzicht? Een bekende Fransman sprak ooit over het recht als de uitdrukking van het collectieve bewustzijn; een automatische rem op norm-overschrijdend gedrag.

Via Durkheim is de link met een dwangsom voor ouders wiens kinderen messen bezitten snel gelegd. Kunnen we de succesformule uit andere rechtsculturen *copy-pasten* naar Nederland om een dergelijke dwangsom te verantwoorden? *Ja* en *nee*. Het kan helemaal geen kwaad om het bekende ter discussie te stellen en inspiratie te halen uit samenlevingen waar anders gedacht wordt over recht en onrecht. Maar laat het argument om dat te doen geen gelegenheidsargument zijn, waarbij selectief 'geleend' wordt uit die samenlevingen.

Onder Marrons is de mogelijkheid om familieleden van delinquente jongeren te bestraffen onderdeel van een groter geheel, waarbij solidariteit, harmonie en herstel hoog in het vaandel staan. 'Bestrafen' is daarbij wellicht ook niet de beste term; het gaat meer om verzoening dan om vergelding, eerder om herstel dan om wraak. Kwaad met kwaad bestrijden - zoals met een dwangsom van liefst 2500 euro, zoals nu in Rotterdam dreigt te gebeuren bij messenbezit - past niet in dat plaatje. Dat soort *zero tolerance* beleid staat nu net voor een Westerse penologie die veel mensen in de wereld maar exotisch en vreemd vinden. Ze doet immers niets aan de condities van armoede, ongelijkheid en discriminatie die er aan bijdragen dat jongeren hun heil elders zoeken en afdwalen; nog sterker, ze kan deze condities verergeren. We mogen niet verwachten dat ouders op eigen kracht dit soort maatschappelijke problemen oplossen.

Herstelrecht

Nee, ook wij hebben geen Haarlemmerolie op zak als het gaat om het terugdringen van messenbezit. Maar op het snijvlak van de pedagogiek, het strafrecht en de antropologie liggen mogelijke aanknopingspunten om tot een duurzamere reactie te komen.

Naast het promotieonderzoek van Sylvia naar drillrap, messengeweld en identiteit hopen wij binnenkort promotieonderzoek te starten naar de mogelijkheden van herstelrecht voor 'risicjongeren' in Paramaribo. Ogenschijnlijk gaat het hier om een wereld van verschil, maar als we over grenzen heen durven kijken worden de raakvlakken al snel duidelijk. Is een strafmentaliteit het beste antwoord dat we hebben op messenbezit en -geweld? Brengen we ouders verantwoordelijkheid of onderdrukking? Wat kan herstelrecht, zoals die al eeuwen bestaat onder Marrons, ons brengen? Het zijn dit soort vragen binnen de projecten van onze programmalijnen die, zo hopen we, drillers en andere 'risicjongeren' geen steek onder water toebrengen, maar op weg helpen richting herstel.